

ШИФР: «Генератори розвитку»

**Наукова робота на тему:
«НОВІТНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ РИНКУ АГРОСТРАХУВАННЯ
В УКРАЇНІ»**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ.....	6
1.1. Історія становлення агрострахування на страховому ринку України...	6
1.2. Зарубіжний досвід страхування аграрних ризиків.....	8
1.3. Основні тенденції розвитку ринку агрострахування в Україні.....	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ.....	14
2.1. Аналіз показників агрострахування в регіональному розрізі.....	14
2.2. Аналіз показників страхових компаній, що здійснюють агрострахування на страховому ринку України.....	17
2.3. Аналіз факторів, що впливають на формування і розвиток агрострахування.....	19
РОЗДІЛ 3. ПРОГНОЗУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ.....	21
3.1. Прогнозування значення показників розвитку агрострахування на вітчизняному страховому ринку.....	21
3.2. Перспективи розвитку агрострахування на страховому ринку України..	22
ВИСНОВКИ.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	26

ВСТУП

Актуальність теми. Аграрний сектор економіки України забезпечує соціально-економічні основи розвитку територій (в сільському господарстві нині працює близько п'ятої частини населення країни) й технологічно-пов'язаних галузей економіки [1, с. 71]. Відомо, що сільське господарство є одним із найперспективніших секторів економіки України. Частка сільськогосподарської продукції у ВВП України щороку зростає і останніми роками перевищує 10 %. Все частіше нашу країну називають аграрною країною. Ці слова підтверджує той факт, що саме сільське господарство виробляє все більше національного ВВП, зростає й частка сільськогосподарської продукції в експорті. Потреба у надійній системі агрострахування виникає внаслідок наявності групи аграрних ризиків, які можуть завдати значних збитків сільському господарству, зокрема, ризики пов'язані з природно-кліматичними умовами.

Згідно з даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, станом на 2017 рік ліцензію на впровадження страхової діяльності у формі добровільного страхування сільськогосподарської продукції мали 58 страхових компаній, серед яких останніми роками найбільш активно такою діяльністю займається 18 страховиків [2]. Для АПК України це незначна кількість постачальників послуг.

Певні спроби уповноважених органів запровадити в Україні агрострахування не дали результатів, яких очікували. Якщо в Польщі агрострахування знаходиться на рівні 30%, в Німеччині – 60%, то в Україні коливається в межах 5%. В розвинених країнах Європи та Америки площі застрахованих посівів становлять 60-80%, а в Україні лише 6-7%. Варто зазначити, що в Україні фактично не працює агрострахування з державною підтримкою [16, с. 156].

Саме тому, для забезпечення подальшого зростання аграрного сектору України, дослідження агрострахування як інструменту управління ризиками з позиції виявлення і розв'язання проблем є важливою складовою, що дасть змогу покращити страховий захист, управляти ризиками та забезпечить максимальну дохідність даного сектору економіки.

Значний внесок у вивчення проблем розвитку агрострахування в Україні, системи економічних відносин між його учасниками здійснили такі вчені-економісти, як В. Колесник, Р. Тиха, Н. Добіжа, М. Александрова, Н. Рубцова, О. Панченко, Т. Татаріна, А. Шоломій та інші. Питання участі держави у рамках проекту «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії» розкривається в аналітичних дослідженнях Міжнародної фінансової корпорації IFC (групи Світового банку) у співпраці з Міністерством аграрної політики та продовольства України та в партнерстві з урядами Австрії та Угорщини [3].

Метою дослідження є аналіз чинників впливу на формування і розвиток агрострахування в Україні, виявлення закономірностей та надання рекомендацій щодо ефективного розвитку агрострахування в Україні на основі розрахунку прогнозних значень агрострахування.

Для досягнення мети потрібно вирішити наступні **завдання**:

- охарактеризувати історію становлення агрострахування на страховому ринку України;
- дослідити зарубіжний досвід страхування аграрних ризиків;
- визначити основні тенденції розвитку ринку агрострахування в Україні;
- провести аналіз показників агрострахування в регіональному розрізі;
- провести аналіз показників страхових компаній, що здійснюють агрострахування на страховому ринку України
- дослідити чинники, що впливають на формування і розвиток агрострахування;

– спрогнозувати значення показників розвитку агрострахування на вітчизняному страховому ринку

– визначити перспективи розвитку агрострахування на страховому ринку України.

Об’єктом дослідження є діяльність вітчизняних страхових компаній у сфері агрострахування.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти діяльності українських страховиків, що спеціалізуються на страхуванні сільськогосподарських ризиків.

Методи дослідження У роботі застосовано методи регресійного аналізу для дослідження впливу факторів на обсяг агрострахових премій. За допомогою пакету MS Excel виконано трендовий аналіз для прогнозування агрострахових премій, тарифної ставки та обсягу випуску продукції рослинництва на наступні два роки.

Інформаційна база. Інформаційною базою слугували звітні дані страхових компаній України, офіційні звіти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), дані Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України. Часовий інтервал дослідження становить дванадцять років (2005-2017 рр.). Для порівняння макроекономічних даних на світовому рівні ми обрали в якості валюти американський долар.

Практичне значення. Матеріал даної роботи може слугувати інформаційною базою для написання тез та статей. Дані дослідження можуть бути використані у діяльності страхових компаній, які спеціалізуються на страхуванні сільськогосподарських ризиків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

1.1. Історія становлення агрострахування на страховому ринку України

Агрострахування – це механізм управління усіма сільськогосподарськими ризиками, який забезпечує часткову чи повну компенсацію суб'єкту господарювання втрат через негативний вплив погоди і природних ризиків [4].

У 90-х роках обсяги страхування сільськогосподарських ризиків в Україні були незначними. Починаючи з 2001 року, страховики почали проявляти інтерес до страхування аграрного сектору, тому що обсяги виробництва сільськогосподарської продукції стали зростати з кожним роком. Сегмент аграрного страхування бурхливо зростає з 2005 року – після того, як Кабінет Міністрів України виділив з державного бюджету на субсидування частини страхових премій 50 мільйонів гривень (на той час – близько 10 млн дол. США) [11].

У 2002 році уряд зробив спробу запровадити обов'язкове страхування ризиків у рослинництві (постанова Кабінету Міністрів № 1000 від 11 липня 2002 року) і в 2003 році – у тваринництві (постанова Кабінету Міністрів № 590 від 23 квітня 2003 року). Через нестачу грошових коштів у державному бюджеті на субсидування страхових премій і з огляду на негативну реакцію виробників на обов'язковість страхування, обов'язкове страхування сільськогосподарської продукції фактично не здійснювалося [11].

Протягом 2005-2008 років Уряд виділяв грошові кошти на компенсацію частини вартості страхових премій, що стало значним каталізатором розвитку ринку страхування сільськогосподарської продукції.

Починаючи з 2009 року, внаслідок світової фінансової кризи, фінансування програми страхування сільськогосподарської продукції з державного бюджету в Україні було припинено [11].

Починаючи з 2009 року державну підтримку для сільгоспвиробників через виділення коштів із державного бюджету для здешевлення вартості фактично сплачених сільгоспвиробниками страхових премій не передбачено. Водночас система аграрного страхування щороку здатна акумулювати в собі близько 3,5 млрд грн. Фактично це дорівнює видаткам на резервний фонд. Відмінність полягає в тому, що рівень покриття збитків через систему агрострахування становить 60-70% [12, с. 149].

Проте у 2012 році сільськогосподарське страхування зазнало значних змін у зв'язку з прийняттям Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» (Редакція від 09.08.2017) [15].

Згідно зі статтею 3 Закону, основними принципами страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою є:

- підтримка стабільності фінансового становища і кредитоспроможності сільськогосподарських товаровиробників у разі загибелі (знищення, втрати), пошкодження застрахованого майна внаслідок несприятливих природно-кліматичних умов чи інших несприятливих подій, визначених у стандартних договорах страхування;

- обов'язковість укладення договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою як умови при наданні сільськогосподарським товаровиробникам окремих видів державної підтримки та дотацій, визначених Кабінетом Міністрів України;

- рівна доступність до державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників незалежно від їх організаційно-правової форми;

- забезпечення відшкодування збитку, завданого страхувальникам внаслідок настання страхових подій, у розмірі, порядку і на умовах, встановлених цим Законом;

– виконання зобов'язань України у сфері міжнародної торгівлі [15].

В кінці 2012 року було створено Аграрний страховий пул – об'єднання страховиків, що є неприбутковою організацією. Основна діяльність даного пулу пов'язана зі здійсненням страхування ризиків у сфері виробництва, зберігання та обігу сільськогосподарської продукції.

Протягом 2016-2017 рр. при Міністерстві аграрної політики та продовольства працювала робоча група з питань удосконалення законодавства системи агрострахування. На відміну від чинного Закону України та наведеного в ньому порядку та умов надання агровиробникам державної підтримки шляхом здешевлення страхових платежів, у новому проекті змінено механізм сплати страхових премій, 50% яких має сплатити товаровиробник. А програма вважається реалізованою лише за умови перерахування державою певної суми на спеціальні рахунки страховиків, які зобов'язані створювати спеціальні резерви під ризики страхування продукції сільського господарства [17, с. 275].

В 2017 році Україна ввійшла в трійку лідерів серед експортерів агропродукції в ЄС [3]. Тому подальший розвиток економіки потребує забезпечення безперервного процесу сільськогосподарського виробництва, відтворення продуктивності сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки держави.

Сільському господарству притаманна більша група ризиків, ніж в будь-якому іншому секторі економіки. Наприклад, погодні ризики є такими, які перебувають поза межами впливу на них господарюючих суб'єктів. Ризики, які притаманні аграрному сектору, можуть нанести великі збитки і тим самим призвести до значних втрат. І ризики для аграріїв зростають, бо останніми роками погодні умови змінюються динамічно.

1.2. Зарубіжний досвід страхування аграрних ризиків

Для забезпечення продовольчої безпеки та стабільності в країні в цілому, влада розвинутих держава забезпечує державну підтримку страхування,

зокрема страхування аграрних ризиків, що дає змогу запобігти можливих втрат в разі несприятливих погодних умов.

Передумовою розвитку аграрного страхування є обов'язкова участь держави в організації страхування, яка може проявлятися у безпосередньому страхуванні ризиків (така форма страхування існує в Греції, Кіпрі), через підтримку приватного страхування (Іспанія, США, Канада) та в солідарній участі як держави, так і місцевих бюджетів, професійних об'єднань виробників та страхових компаній [18, с. 28].

У США часто спостерігаються погодні катаклізми, які негативно відображаються на розвитку сільського господарства, що завдає значних збитків фермерам, тому американський уряд бере активну участь у фінансових операціях, які пов'язані з агрострахуванням. Страхові компанії надають однакові страхові продукти, таким чином вони не конкурують за типом страхового покриття. Їхня конкуренція полягає у сфері послуг, які вони надають фермерам. Фермери, в свою чергу, платять певну частку страховки, а решту вартості виплачує держава. Такий хід стимулює розвиток страхування аграрних ризиків, так як страхові послуги є фінансово доступними для самих фермерів. Конгрес США затверджує Федеральну страхову програму, яка передбачає наявність фінансових ресурсів задля покриття страхових збитків, які зазнали аграрії. Варто зазначити, що американські фермери можуть страхуватися й від зменшення цін на сільськогосподарську продукцію, зниження доходу господарств.

У США фермери для страхування сільгоспкультур звертаються до незалежних агентів, які працюють від імені приватних страхових компаній. Федеральне правління відшкодовує приватним страховим компаніям витрати на адміністрування мультиризикового страхування згідно з підписаною угодою. Страховики платять певний процент із цих коштів незалежним агентам, які продають страховий продукт [18, с. 30].

У Канаді існує погодження між урядом та провінціями, які в свою чергу продають фермерам страхові послуги через Королівські корпорації. Королівські

корпорації – це засновані державою компанії. Провінції переважно самостійно управляють всіма страховими програмами.

У Великій Британії, Німеччині та більшості країн Європи держава мінімально втручається в страхування сільгоспкультур, таким чином купівля виробниками сільськогосподарської продукції здійснюється за повною ціною. Тому страхові компанії пропонують на ринку лише продукти страхування від окремих ризиків, які можуть бути проданими по фактичній ціні.

Іспанська система страхування ризиків в аграрній сфері донедавна вважалася унікальною в Європі. Сільгоспвиробники зацікавлені в тому, щоб отримати страховий захист але, по можливості, знизити його вартість. Страхові компанії бажають надати страховий захист, але відчують брак необхідної інформації та методологічних розробок для роботи в аграрній сфері. Уряд, який переслідує державний інтерес, бажає створити умови стабільної роботи аграрного сектору, тобто захистити виробника, але витратити на це як найменше державних коштів. У такій ситуації виникає потреба у державній підтримці страхування, тому що підтримка страхування дозволяє більш ефективно використовувати бюджетні кошти, досягти більшого ефекту при менших витратах. Державна підтримка страхування направлена на подолання тих обмежень, які заважають розвиватися аграрному страхуванню, спрямована на здешевлення страхування для сільгоспвиробників через механізми субсидованої страхової премії та на надання інформаційної й методологічної підтримки страховим компаніям [19].

Іспанська система страхування аграрних ризиків побудована на взаємозацікавленості держави, страхової компанії та, безпосередньо, сільгоспвиробника.

На тему аграрного страхування розмірковували експерти цього ринку під час конференції «Сучасні підходи у страхуванні для сталого ведення сільського господарства», організованої проектом Німецько-українського агрополітичного діалогу в рамках «ІнтерАгро-2018». Доповідачі акцентували увагу на тому, що у багатьох країнах система страхування в аграрному секторі регулюється

законодавчо, а страхові компанії пропонують ефективні послуги. Там аграрії значною мірою покривають свої ризики та мінімізують фінансові втрати через страхування. Коли ми порівнюємо український ринок із міжнародним, то лідером в агрострахуванні є США — 90% господарств застраховані. Активно користуються цими послугами і в країнах Європи [14].

1.3. Основні тенденції розвитку ринку агрострахування в Україні

Слід звернути увагу на те, що нині агрострахування в Україні більшою мірою здійснюється в сфері рослинництва: на погодні ризики припадає 58% негативних випадків, загибель рослин і хвороби – 17%, засилля бур'янів – 14%, шкідників – 10% [16, с. 157]. Саме тому основна увага в роботі зосереджена на страхуванні сільськогосподарських культур.

Дослідження основних тенденцій розвитку ринку агрострахування та аналіз часової динаміки наведених макроекономічних показників (таблиця 1), дає підстави виявити наступні тенденції:

- ринок агрострахування в Україні вже має свою історію (контракти почали укладатися більше 12 років тому) [3];
- частка застрахованої площі залишається незначною (в межах до 10%, значне зменшення відбулося після 2008 року);
- кількість постачальників послуг, що пропонують агрострахування і співпрацюють з Аграрним фондом України після різкого зменшення у 2009 році майже не змінюється (це пов'язано з тим, що програму фінансування страхування сільськогосподарських ризиків за рахунок державного бюджету було згорнуто у 2009 році, що призвело до відсутності субсидій);
- мало місце як збільшення, так і значне скорочення кількості укладених договорів агрострахування (зокрема в 2008-2010 рр. та у період з 2014-2017 рр.);
- обсяг агрострахових премій у національній валюті був максимальним у 2008 та 2017 роках (що є наслідком девальвації національної валюти);

Таблиця 1

Динаміка показників, пов'язаних з агрострахуванням*

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Застрахована площа, тис. га	390	670	2360	1171	510	553	786	727	869	732	689	700	661
Частка застрахованої площі, %	2,12	3,63	12,65	6,02	2,66	2,91	4,03	3,73	4,43	3,89	3,68	3,11	3,01
Кількість страховиків, що здійснюють агрострахування	33	37	62	59	16	13	14	14	8	11	12	11	18
Кількість договорів агрострахування	910	1330	4397	1637	1980	1217	2710	1936	1722	1392	1062	793	957
Сумарна страхова сума за договорами, млн грн.	375	620	2189	3153	1300	2455	3640	3463	4394	3055	3969	6240	5913
Сумарна страхова сума, млн доларів США	74,3	122,7	433,5	648,7	162,9	308,1	455,1	425,4	535,8	235,9	173,3	239,8	222,8
Страхові премії, млн грн.	12,8	28,5	116,7	155,4	42,2	72,1	136,3	130,4	135,4	72,8	77,7	157	204,4
Страхові премії, млн доларів США	2,5	5,6	23,1	29,8	5,3	9,1	17,1	16,3	16,9	5,6	3,4	6	7,7
Рівень виплат, %	н/д	н/д	н/д	н/д	36,5	50,9	28	41	9,7	7,6	12,9	44,2	4,9
Середня тарифна ставка, %	3,8	4,6	4,5	4,9	3,2	3,8	3,7	3,8	3,1	2,4	2	2,5	3,5
Інші дані аграрного ринку **													
Випуск рослинництва у фактичних цінах, млрд грн.	114,5	116,6	106,0	136,3	129,9	171,5	172,7	171,8	207,3	262,4	397,6	487,1	522,6
Рентабельність рослинництва, %	7,9	11,3	32,7	19,6	16,9	26,7	32,3	22,3	11,1	29,2	50,6	44,3	25,3

* Систематизовано авторами за матеріалами робіт [3-5]

** За даними Державної служби статистики [6] та інших публікацій

– загалом спостерігається тенденція незначного зростання величини агрострахових премій у національній валюті і фактичні суттєві коливання та тренди щодо зменшення показника у доларах США;

– середній страховий тариф є невисоким і останніми роками змінюється у межах інтервалу 2-4%.

Отже, виходячи з досвіду зарубіжних країн найефективнішим способом управління сільськогосподарськими ризиками є саме агрострахування. Показники, які наведені вище, ще раз демонструють проблемний розвиток агрострахування в Україні.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз показників агостраховання в регіональному розрізі

Агостраховання розвивалося в усьому світі як основний інструмент управління ризиками з метою зменшення негативного впливу погоди та природних ризиків. Перевагами агостраховання є те, що воно:

- спрямовує допомогу до сільгосптоваровиробників ефективніше, ніж альтернативні види державної підтримки на кшталт прямих виплат у разі настання катастрофічних подій;
- за належного оформлення договірної бази не суперечить критеріям міжнародних торгових угод у частині державної підтримки;
- сприяє довірі кредиторів, що дає змогу господарствам залучати більші кредитні ресурси й на вигідніших умовах [13, с. 243].

Аналіз агостраховання в регіональному розрізі у 2017 році показав, що найбільшу кількість договорів агостраховання укладено у Тернопільській, Дніпропетровській, Полтавській, Хмельницькій, Чернігівській, Вінницькій та Кіровоградській областях. За показником застрахованої площі першість належить Полтавській (11,5%), Хмельницькій (11,5%), Дніпропетровській (10,2%), Харківській (8,7%), Чернігівській (7,3%), Сумській (7,1%) та Тернопільській (6,0%) областям. За виплатами на першому місці Хмельницька область, хоча частка виплат щодо попереднього року дещо скоротилася. Значно скоротилася частка виплат у Харківській (з 27,0% до 0,7%) та Тернопільській областях (з 21,0% до 12,2%). Суттєво зросла частка виплат у Черкаській області (з 2,0% до 30,9%) [3].

Наведені дані і результати аналізу свідчать про незадовільне виконання захисної функції агостраховання. Перш за все, однією з причин є проблеми

недосконалості законодавчого регулювання ринку агрострахування. Серед інших причин низького рівня розвитку сільськогосподарського страхування, на нашу думку, можна виділити наступні:

- у цілому сприятлива погода, яка спостерігається в Україні впродовж останніх років дає змогу аграріям вирощувати високі врожаї;
- диверсифікація через вирощування багатьох культур (втрати за однією культурою компенсуються доходами з іншої) і розширення географії бізнесу (площі агрохолдингів розташовані у різних кліматичних зонах: якщо якийсь регіон зазнає стихійного лиха, то інший забезпечить високі врожаї), що дає змогу мінімізувати ризики при роботі з ними;
- відсутність культури ведення агробізнесу, де агрострахування розглядається як невід'ємна його частина;
- недовіра до агрострахування, яка базується на низькому рівні страхових виплат у разі настання страхового випадку;
- за високої вартості страхових послуг у сільськогосподарській сфері для більшої частини підприємств;
- відсутність державної підтримки у процесі убезпечення суб'єктів сільськогосподарського бізнесу;
- невпевненість в перспективності бізнесу, пов'язана з наявним рейдерством та непростою економічною ситуацією в Україні;
- відсутність активного та довготермінового діалогу страховиків з клієнтом і орієнтування на індивідуальний підхід.

Цікавий досвід щодо діалогу між агростраховиком і аграріями досить успішно реалізовано в Іспанії. Приміром, страховий пул Agroseguro вже понад 30 років обслуговує аграріїв за багатьма параметрами і пропонує комплекс послуг: страхування посівів, багаторічних насаджень, тварин, майна, життя. Представники пулу регулярно зустрічаються з фермерами і узгоджують пропозиції. Нині агрострахування Іспанії є успішним прикладом для багатьох країн світу, а іспанські аграрії мають потужні позиції на міжнародних продовольчих ринках [19].

Розглянемо перелік основних видів сільськогосподарських культур, які були застраховані в Україні в останні роки на прикладі даних для 2017 року (таблиця 2).

Таблиця 2

Дані щодо страхування сільськогосподарських культур в Україні у 2017р.*

Культура	Кількість договорів	Площа, га	Страхова сума, млн грн	Страхові премії, млн грн	Середня ставка премії, %	Сума премії, грн/га
Озима пшениця	453	414538	3142,99	111,88	3,6	270
Озимий ріпак	241	95401	396,64	12,05	3	126
Кукурудза	89	70209	1529,97	61,32	4	874
Соняшник	61	36747	374,01	5,29	1,4	144
Озимий ячмінь	24	9417	40,38	1,45	3,6	155
Соя	21	7139	112,51	2,38	2,1	333
Озиме жито	20	5866	32,70	1,09	3,3	186
Ярий ячмінь	13	3661	54,85	0,85	1,6	233
Цукровий буряк	11	4790	119,96	6,08	5,1	1270
Горох	11	3632	22,92	0,56	2,5	156
Яра пшениця	6	2841	23,49	0,54	2,3	189
Сорго	2	1107	6,30	0,13	2,1	119
Гречка	2	215	2,31	0,10	4,5	486
Квасоля	1	1403	48,70	0,63	1,3	451
Яре жито	1	136	0,51	0,03	6,5	242
Овочі, сад	1	43	5,10	0,02	0,5	567
Всього	957	657145	5913,34	204,42	3,5	311

* Показники наведено за даними роботи [3, с. 20]

Як видно з таблиці 2, найбільше договорів було укладено на страхування озимої пшениці (453 договори, або 47,3% від загальної кількості). На другому місці озимий ріпак (241 договір, або 25,2% відповідно). Наступні – кукурудза (89 договорів, або 9,3%), соняшник (61 договір, або 6,4%), озимий ячмінь (24 договори, або 2,5%), соя (21 договір, або 2,2%) та озиме жито (20 договорів, або 2,1%).

Дані для 2017 року свідчать, що у порівнянні з 2016-м роком, кількість застрахованих культур фактично залишилась сталою, але відбулися незначні зміни в структурі застрахованих культур: не було договорів страхування гарбузів та льону але, натомість, було застраховано сорго та яре жито.

Отже, можна зробити висновок, що в Україні захисна функція агрострахування майже не виконується. Багато експертів вважають, що існує недовіра сільськогосподарських виробників до страхових компаній. Аграрне страхування обмежене в підтримці держави, що є негативним впливом на даний вид страхування. Щодо кількісної характеристики застрахованих культур, то ситуація протягом останніх двох років майже не змінилася. Найбільшу кількість договорів було зафіксовано саме зі страхування озимої пшениці.

2.2. Аналіз показників страхових компаній, що здійснюють агрострахування на ринку страхових послуг України

Згідно з даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, станом на 2017 рік ліцензію на впровадження страхової діяльності у формі добровільного страхування сільськогосподарської продукції мали 58 страхових компаній, серед яких останніми роками найбільш активно такою діяльністю займається 18 страховиків [2]. Для АПК України це незначна кількість постачальників послуг.

Для повноти опису ми провели аналіз показників 18 страховиків України, які мають високу активність на ринку агрострахування і мають акредитацію в ПАТ «Аграрний Фонд» (таблиця 3).

Частка агрострахування у портфелі Української аграрно-страхової компанії (УАСК) виявляється найбільшою на ринку на рівні 62,86%, тобто для УАСК агрострахування є основним бізнесом на ринку. На другому місці страхова компанія «Універсальна», питома вага агрострахування у страховому портфелі якої становить 20,03%. На третьому місці страхова компанія Гардіан, що має частку агрострахування у портфелі на рівні 7,59%, на четвертому – страхова компанія Країна з показником 6,81%. У той же час, приміром, такі потужні страховик як «ТАС СГ» та «Провідна» мають лише 0,07% і 0,08%

відповідно. Іншими словами, страховики не повною мірою використовують наявні ринкові ресурси для агрострахового бізнесу.

Таблиця 3

Рейтинг страховиків на ринку страхування сільгосппродукції у 2017 р.*

№	Назва страховика	Кількість договорів, штук	Страхові премії, млн. грн.	Страхові виплати, млн. грн.	Рівень виплат, %
1	Універсальна	152	129,84	0,002	0,00
2	PZU Україна	306	41,20	19,86	48,21
3	Країна	84	20,88	0,17	0,82
4	Інго Україна	137	20,69	2,64	12,74
5	УАСК	21	12,01	1,46	12,19
6	Аска	108	9,24	57,64	623,65
7	АХА страхування	82	8,56	0,68	7,94
8	Брокбізнес	30	5,76	10,73	186,18
9	Гардіан	25	3,00	0,00	0,00
10	Кредо	н\д	2,87	0,00	0,00
11	Арсенал страхування	н\д	2,56	0,05	1,96
12	ПрАТ УПСК	н\д	0,93	0,03	3,10
13	ТАС СГ	5	0,69	0,07	10,35
14	Провідна	н\д	0,62	0,23	37,86
15	Оранта-Січ	1	0,23	0,02	7,48
16	Здорово	5	0,82	0,58	н\д
17	Аско ДС	1	н\д	н\д	н\д
18	Теком	н\д	0,02	н\д	н\д
Всього		957	204,45	94,01	45,98

* Систематизовано за даними Нацкомфінпослуг і матеріалами робіт [2-5; 7]

Дані 2017 року свідчать, що рівень виплат суттєво різниться у вітчизняних страховиків, хоча усереднення дає значення на рівні майже 46% (таблиця 3). Це важливий показник, оскільки існує недовіра до агрострахування у зв'язку з низьким значенням страхових виплат. Зазначимо, що у розвинених країнах рівень виплат за страховими договорами зазвичай є більшим за 50-60%. Серед українських лідерів за рівнем виплат можна виділити лише чотири страхові компанії: АСКА (623,65%), Брокбізнес (186,18%), PZU Україна (48,21%), Провідна (37,86%). Названі страховики мають найбільші шанси на швидкий розвиток агрострахування, оскільки воно базується на довірі. Інші страховики не підпадають під категорію надійних компаній з позицій потенційних виплат. Як бачимо, 4 компанії з 58 (що мають ліцензію на

агροстрахування) – це досить мала частка для ефективного розвитку агροстрахування.

Аналіз структури програм страхового захисту посівів культур в Україні виявляє для останніх років, що переважна більшість підприємств АПК страхують врожаї від повної загибелі (близько 75% всіх договорів у 2017 році). Такі програми формують більшу частину премій (близько 94% частки страхових премій в 2017 році) в агροстрахуванні [16, с. 159].

Через високу вартість послуг на страхування відразу декількох ризиків, які можуть відбутися в сільському господарстві, аграрії не укладають договори страхування на весь цикл вирощування. Тому це призводить до повільного розвитку агροстрахування в нашій державі.

2.3. Аналіз факторів, що впливають на формування і розвиток агροстрахування

Наведений вище аналіз дає підстави сформулювати перелік основних факторів, що впливають на формування і розвиток агροстрахування. До ключових факторів можна віднести:

1) фактори, що пов'язані безпосередньо з аграріями (обсяг продукції рослинництва, рівень рентабельності рослинництва), з посівними площами (частка застрахованої площі);

2) фактори, що пов'язані зі страховими компаніями (страхові премії, кількість активних агροстраховиків, кількість договорів агροстрахування, рівень виплат, середня тарифна ставка).

Нами проведено дослідження впливу факторів на загальний обсяг агροстрахових премій і застосовано методи регресійного аналізу – при дослідженні зв'язку між випадковими значеннями цільового показника Y (страхові премії) і невідповідних значень 6 факторів впливу X .

Нагадаємо, що податок на дохід від діяльності з видів страхування, інших, ніж страхування життя за ставкою 3% формують податкові надходження до Державного бюджету України [8].

Для більш детального дослідження факторів впливу на страхові премії побудуємо економіко-математичну модель, що включатиме аналіз взаємної залежності факторів на основі таблиць Пірсона для парних кореляцій.

Вихідними даними для побудови економіко-математичної моделі слугували дані таблиці 1 для 2005-2017 років, де ми обрали цільовим показником страхові премії за агрострахованням (млн грн, Y), а факторами слугували відповідні показники ринку, а саме: випуск продукції рослинництва (млрд. грн., X_1), рівень рентабельності рослинництва (% , X_2), частка застрахованої площі (% , X_3), кількість постачальників агростраховання (X_4), кількість договорів агростраховання (X_5), рівень виплат (% , X_6) і середня тарифна ставка (% , X_7).

За відповідним підходом ми дослідили розподіл наведених факторів і побудували матрицю парних коефіцієнтів кореляції, що дає змогу виключити дублюючи показники, що мають тісний прямий (або обернений) зв'язок з високими значеннями коефіцієнтів кореляції Пірсона понад $r=0,8$ (та менші за $r=-0,8$). Аналогічно ми вилучили фактори, що мали слабкий зв'язок з результуючим показником Y . У результаті залишилося лише два відносно незалежні між собою фактори X , що можуть впливати на результативну ознаку Y : X_1 – випуск продукції рослинництва у фактичних цінах, X_5 – кількість договорів агростраховання. Розглянута модель може бути специфікована у лінійній формі:

$$Y = -19,111 + 0,313 X_1 + 0,029 X_5 \quad (1)$$

Детальний аналіз виявляє, що коефіцієнт множинної регресії $R=0,70$; коефіцієнт детермінації $R^2=0,49$; стандартна похибка – 44,51. Коефіцієнт множинної регресії вказує на незначний зв'язок між результативним показником та факторами. З огляду на помірні значення коефіцієнтів множинної регресії та детермінації, залежність (1) не можна вважати закономірною.

РОЗДІЛ 3

ПРОГНОЗУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

3.1. Прогнозування значення показників розвитку агрострахування на вітчизняному страховому ринку

Побудуємо тренд за допомогою пакету Excel «Аналіз даних» для економіко-статистичних розрахунків. Слід зазначити, що розраховані за допомогою подібних функцій прогнозні значення слід вважати достовірними тільки в періоді, що не перевищують 10-20 % загальної кількості спостережень (в нашому випадку 16 спостережень за одним показником). З врахуванням цього ми знайшли прогнозні значення на наступні два роки (таблиця 4).

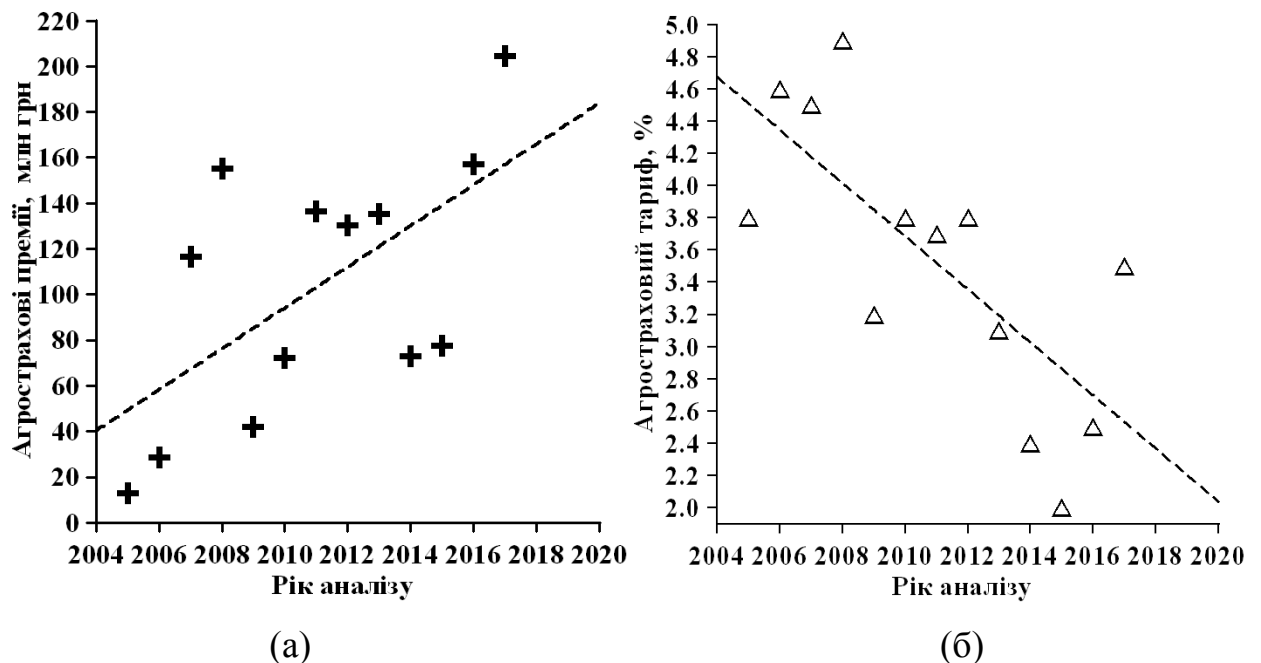

Рис.1. Графічна візуалізація лінійного тренду для премій з агрострахування (а) і для тарифної ставки (б). Фактичні дані позначено символами «+» та «Δ», тренди показано пунктирними лініями

Дані таблиці 1 для премій з агрострахування показують немонотонну

тенденцію до зростання. Прогнозні значення з високим ступенем апроксимації були знайдені за лінійним трендом і в цілому збільшуються (рис. 1). Як видно з рис. 1, фактичні дані премій з агрострахування мають тенденцію до зростання, хоча й помітні суттєві коливання показника. Прогнозні значення збільшуються згідно з екстраполюючим лінійним трендом (таблиця 4).

Таблиця 4

Прогнозні значення показників на основі лінійних трендів *

Показник	2018	2019
Страхові премії за агрострахуванням, млн грн	166	175
Тарифна ставка за договорами агрострахування, %	2,4	2,2
Випуск продукції рослинництва у фактичних цінах, млрд. грн.	554	611

* Розраховано авторами

Аналогічно можна побудувати тренди:

- 1) для тарифної ставки, яка має тенденцію до зменшення (рис. 1);
- 2) для обсягу випуску продукції рослинництва, яка має тенденцію до зростання (таблиця 4).

За даними розрахунків, можна зробити прогноз, що рівень страхових премій за агрострахуванням матимуть позитивну тенденцію при зростанні випуску продукції рослинництва та зменшенням тарифної ставки за договорами агрострахування.

3.2. Перспективи розвитку агрострахування на страховому ринку України

Для успішного розвитку агрострахування повинна існувати чітка законодавча база. Не викликає сумнівів, що потрібно запровадити державне-приватне партнерство в агрострахуванні, чітко прописати механізми отримання компенсації, а також зробити максимально доступною і прозорою систему агрострахування. Приміром, за таким підходом невеликі фермери могли б

сплачувати лише частку вартості страхової премії, решту доплачувати держава через спеціальний фонд (за участі Агрострахового пулу) [16, с 162].

Виробники сільськогосподарської продукції навіть при усвідомленні ризикованості власної справи, розумінні того, що вони можуть управляти даними ризиками через агрострахування, все одно відмовляються від послуг страхових компаній через брак довіри, дорогі тарифи та негативний імідж страховиків. Перед вітчизняними страховиками та державою стоїть завдання подолати даний бар'єр та створити всі умови для ефективного страхування сільськогосподарських ризиків. Є достатня кількість прикладів ефективного страхування сільськогосподарських ризиків в зарубіжних країнах, які демонструють зростання даного сектору страхування протягом років.

У попередніх дослідженнях авторів (Л.Ш.) запропоновано механізм і фінансове забезпечення такого державно-приватного партнерства у страхуванні, яке могло б зацікавити всі сторони: підприємства АПК, страховиків, державу [9- 10]. За таким підходом Агростраховий пул може узяти на себе виконання функцій узгодження правил гри на ринку, а також інтересів усіх його учасників.

Розвиток аграрного сектору напряду залежить від ефективного розподілу ризиків сільськогосподарського виробництва та правильне управління ними. Тому розбудова агрострахування має бути в пріоритеті аграрної політики, що дасть змогу захистити економічні інтереси аграріїв, створити захищену базу для інвестицій та розвитку сільського господарства в Україні.

Зрозуміло, що наведені заходи будуть ефективно впроваджуватись лише за достатнім рівнем ресурсів з державного бюджету, повною віддачею з боку аграрного сектору та вітчизняних страхових компаній, які мають згуртуватись для подолання даних проблем.

ВИСНОВКИ

1. Охарактеризовано історію становлення агрострахування на страховому ринку України. Встановлено, що ще з 90-х років почався процес зародження страхування сільськогосподарських ризиків в нашій державі.

На даний момент в Україні діє Аграрний страховий пул, основна діяльність якого пов'язана зі здійсненням страхування ризиків у сфері виробництва, зберігання та обігу сільськогосподарської продукції.

2. Досліджено зарубіжний досвід страхування аграрних ризиків. В країнах, де розвинутий агростраховий ринок створена система тісної взаємодії держави та страхових компаній, що здійснюють аграрне страхування. Існують системи, де частину витрат фермерів на страхування сільськогосподарської продукції сплачує держава, через спеціалізовані фонди та спілки.

3. Визначено основні тенденції розвитку ринку агрострахування в Україні. Сьогодні агрострахування в Україні найбільше здійснюється в сфері рослинництва. Показники діяльності агрострахування в нашій країні свідчать про те, що потрібно розвивати даний сектор. Адже, основні показники діяльності агрострахування в нашій країні демонструють негативну тенденцію.

4. Здійснено аналіз показників агрострахування в регіональному розрізі. Стосовно регіонального розрізу агрострахування, то варто зазначити, що на території України спостерігається розрив по кількості договорів страхування між областями. Наведені дані і результати аналізу свідчать про незадовільне виконання захисної функції агрострахування.

5. Проаналізовано показники агрострахових компаній на ринку України. Виявлено різний рівень страхових виплат серед страховиків України. В нашій державі великий потенціал розвитку сільського господарства, однак страховики не повною мірою використовують наявні ринкові ресурси для агро страхового бізнесу.

6. Досліджено фактори, що впливають на формування і розвиток агрострахування. До ключових індикаторів було віднесено фактори, що пов'язані безпосередньо з аграріями, з посівними площами та такі, що пов'язані з страховими компаніями (страхові премії, кількість активних агростраховиків, кількість договорів агрострахування, рівень виплат, середня тарифна ставка).

7. Спрогнозовано значення показників розвитку агрострахування на вітчизняному страховому ринку. Було надана графічна візуалізація лінійного тренду для премій з агрострахування і для тарифної ставки. Також здійснено прогностичні значення показників на основі лінійних трендів.

8. Визначено перспективи розвитку агрострахування на страховому ринку України. Для подолання проблем повільного розвитку агрострахування в нашій країні необхідно запровадити державне-приватне партнерство в агрострахуванні, чітко прописати механізми отримання компенсації, а також зробити максимально доступною і прозорою систему агрострахування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Климаш Н. І. Стан та особливості розвитку аграрного сектора економіки в сучасних умовах / Н. І. Климаш, С. Г. Бляшук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2014. – № 1 (77). – С. 71-79.
2. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/> та <http://www.nfp.gov.ua/>
3. Ринок агрострахування України у 2017-му андерайтинговому році [Аналітичне дослідження IFC]. Режим доступу : www.ifc.org/ – 16.06.2018 р.
4. Яцух О. О. Ринок агрострахування в Україні: стан та перспективи розвитку / О. О. Яцух // Економіка і Суспільство. – 2016. – Випуск 7. – С. 866-872.
5. Рубцова Н. М. Сучасний стан та перспективи розвитку діючої системи агрострахування в Україні / Рубцова Н. М. // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2014. - №4(28). – С. 237-240.
6. Валова продукція сільського господарства України 1990-2010 (у постійних цінах 2010 р.) / Статистичний збірник Державної служби статистики України; За редакцією Н. С. Власенко. – Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2012. – 48 с.
7. Показатели деятельности страховых компаний Украины за 2017 год // Insurance TOP. – №1(61). – 2018. – С. 56.
8. Податковий кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2755-17>.
9. Шірінян Л. В. Функціонування накопичувальних фондів попереджувальних заходів у страхуванні на основі державно-приватного партнерства / Л. В. Шірінян // Економіка України. – 2016. – №9 (658). – С.44-55.

10. Шірінян Л. В. Фінансове забезпечення превентивних заходів у страхуванні / Л. В. Шірінян // Економіка і прогнозування. – 2015. – №4. – С. 69-80.
11. Консультативна програма IFC в Європі та Центральній Азії. Проект «Розвиток агрострахування в Україні». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ekmair.ukma.edu.ua/>
12. Гутко Л. М. Досвід державної підтримки страхування ризиків сільськогосподарського виробництва / Л. М. Гутко // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 147-152
13. Осьмьоркіна Н. Актуальні проблеми страхування сільськогосподарського виробництва в Україні / Н. Осьмьоркіна // Вісник Львівського національного аграрного університету. Сер : Економіка АПК. – 2013. – № 20(1). – С. 242-250.
14. Ковальчук Т. Перспективи агрострахування в Україні [Електронний ресурс] / Т. Ковальчук// Агробізнес Сьогодні – 2019. – Режим доступу: <http://agro-business.com.ua>
15. Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»: (офіц. текст: за станом на 09.08.2017) – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
16. Шірінян Л. В. Новітні виклики і тенденції розвитку ринку агрострахування в Україні/ Л. В. Шірінян, Н. І. Климаш // Наукові записки національного університету «Острозька академія». – Серія Економіка. – 2018. – №11 (39). – С. 155-162.
17. Луценко О. А., Поливана Л. А. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку аграрного страхування. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 191. – 2018. – С. 273-284.
18. Слободянюк О. В. Зарубіжний досвід аграрного страхування: рекомендації для України // Агросвіт : науково-практичний журнал / Дніпропетр. держ. аграрно-екон. ун-т ; ТОВ "ДКС Центр" ; голов. ред.

Мельник Л. Ю. ; редкол.: Бистряков І. К., Васильєва Н. К., Вініченко І. І. [та ін.]. – Київ, 2016. – № 24, грудень. – С. 27-33.

19. Тарельник Н. В. Зарубіжний досвід страхування ризиків в аграрній сфері [Електронний ресурс] / Н. В. Тарельник // Ефективна економіка. – 2013. – № 6. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_6_17.